

# **Criminologie**

## **Justitie en verkeersslachtoffers, een victimologische benadering**

Frank HUTSEBAUT  
gewoon hoogleraar Leuven Instituut voor Criminologie K.U.Leuven

Hilde PEETERS  
medewerkster Rondpunt Verkeersslachtoffers



## Inleiding

1. Veiligheid in het verkeer en de problematiek van verkeersslachtoffers zijn de laatste jaren uitgegroeid tot belangrijke maatschappelijke thema's en staan momenteel hoog op de politieke agenda. Nadat aan de Universiteit van Leuven een onderzoek werd uitgevoerd naar "Kinderen als slachtoffer van het verkeer. Onderzoek naar de noden, behoeften en ervaringen van verkeersslachtoffers en hun nabestaanden"<sup>1</sup> Op 16 februari 2007 werd, op initiatief van de Vlaamse regering, in het Vlaams Parlement een Staten-generaal gehouden "Voor een betere opvang en begeleiding van verkeersslachtoffers". Tijdens deze Staten-generaal werd een rapport gepresenteerd van een stuurgroep die opgericht was ter voorbereiding hiervan Het voorgestelde rapport van de Staten-generaal bouwde voort op het rapport van het Leuvense onderzoek.<sup>2</sup>

In het spoor van de studie werden er negen werkgroepen<sup>3</sup> opgericht waarin deskundigen –in samenwerking met ervarings-deskundigen en beleidsactoren uit de diverse sectoren – de Staten-generaal gedurende ongeveer een jaar hebben voorbereid. Elk van deze werkgroepen heeft een eindrapport opgesteld waarin naast de situering van de verkeersslachtoffers in hun sectoer, knelpunten, *good practices* en aanbevelingen werden geformuleerd. De aanbevelingen strekken er uiteraard toe aan te geven wat voor een betere opvang van verkeersslachtoffers van de diverse overheden verwacht wordt. Er werden niet minder dan 214 aanbevelingen geformuleerd die gericht zijn naar de ministers van de Vlaamse en de federale regering maar ook naar alle sectoren die betrokken zijn bij de opvang van verkeersslachtoffers en hun omgeving. De aanbevelingen richten zich zowel tot de verantwoordelijken uit die sectoren als tot de dienstverleners zelf.

De tekst die hierna volgt is het deel van het rapport van de Staten-generaal dat betrekking heeft op "Justitie en verkeersslachtoffers". Het werd, als basis voor discussie, zonder meer overgenomen.<sup>4</sup>

2. In juni 2006 heeft de werkgroep Justitie een startnota opgesteld die verscheidene knelpunten aanstipte vanaf het ongeval tot en met de strafuitvoering. Op basis van deze startnota werd er in de werkgroep beslist om de knelpunten te toetsen aan de ervaringen van praktijkwerkers. Er werd geopteerd om te werken op basis van hoorzittingen waar per doelgroep een aantal experts werden ondervraagd.

1 I. AERTSEN, F. HUTSEBAUT, L. SOMERS, Kinderen als slachtoffer van het verkeer. Onderzoek naar de noden, behoeften en ervaringen van verkeersslachtoffers en hun nabestaanden. Onderzoek in opdracht van Levenslijn-Kinderfonds en de vzw Ouders van Verongelukte Kinderen, Leuven, K.U.Leuven, Leuven Instituut voor Criminologie, 2005. Het onderzoeksrapport verschijnt binnenkort in een geactualiseerde versie bij uitgeverij Politeia.

2 Het volledige eindrapport van de Staten-generaal is terug te vinden op: [www.wvg.vlaanderen.be/welzijnjustitie/slachtofferhulp/RapportSGverkeersslachtoffers.pdf](http://www.wvg.vlaanderen.be/welzijnjustitie/slachtofferhulp/RapportSGverkeersslachtoffers.pdf)

3 De werkgroepen hadden betrekking op: Medische hulpverlening, Psychosociale hulpverlening, Re-integratie, Mobiliteit, Politie, Justitie, Verzekeringen, Veroorzakers en Onderzoek en statistiek.

4 Zie pagina 66 tot 78 van het rapport.

De volgende clusters werden bepaald: het openbaar ministerie zowel beleidsmatig als praktijkactoren, gerechtsdeskundigen, advocatuur, dienst justitiehuisen + bemiddeling en de rechters. De werkgroep koos ervoor de experts vooraf geen vragenlijst over te maken, maar een discussie te voeren rond de volgende vragen: Hoe behandelt u een dossier van een verkeersongeval waarbij doden of zwaargekwetsten vielen? Welke problemen ondervindt u bij de behandeling van deze dossiers? Welke zijn mogelijke oplossingen? Hieruit werden knelpunten, *good practices* en aanbevelingen gedistilleerd. Die komen aan bod na de situering van het thema 'justitie en verkeersslachtoffers'.

## I. Situering

3. Als slachtoffer of na(ast)bestaande bevindt men zich in een situatie die in veel gevallen zal leiden tot het opstarten van gerechtelijke procedures, hetzij burgerrechtelijk met het oog op de vergoeding van de geleden schade, hetzij strafrechtelijk wegens het overtreden van bepalingen van het strafwetboek of van bijzondere strafwetten, zoals de Wegverkeerswet.

De meeste mensen zijn vanuit hun dagelijkse leven niet vertrouwd met de werking van het justitiële apparaat. De rechten en plichten, het verloop van de procedures en het gerechtelijke jargon zijn voor leken niet eenvoudig te begrijpen. Om hen op dit vlak bij te staan kunnen slachtoffers – en veroorzakers – van een verkeersongeval, en vanzelfsprekend ook de veroorzakers, een beroep doen op de advocatuur of andere vormen van rechtsbijstand.

Zowel een Engelse studie van Victim Support<sup>5</sup> als een Europees onderzoek<sup>6</sup> tonen aan dat deze rechtsbijstand in sterke mate gewenst is voor verkeersslachtoffers. Victim Support geeft aan dat de nabestaanden behoefte hebben aan degelijke informatie over hun rechten en over het verloop van de gerechtelijke procedures. Men ziet hier niet enkel een taak voor advocaten, maar ook voor politied medewerkers, hulpverleningsdiensten en medewerkers van justitie. Uit het Europese onderzoek blijkt dat in België slechts 12% van de bevroegde nabestaanden voldoende werd geïnformeerd over hun wettelijke rechten. Verder vindt 96% het nuttig om onmiddellijk een advocaat onder de arm te nemen. Van diegenen die hun zaak wel voor de rechtbank wilden brengen, maar dit niet deden, was dat omdat ze wantrouwen koesteren tegenover het gerechtelijk systeem (41%) en omwille van de hoge kostprijs van een justitiële procedure (31%).

In de Europese studie van de Europese Federatie van Verkeersslachtoffers<sup>7</sup> werd bovendien geconcludeerd dat slechts 3% van de Belgische nabestaanden het gevoel had dat zijn zaak leidde tot rechtvaardigheid, tegenover 39% van de gehandicapte slachtoffers en hun gezinsleden. Voor alle bevroegde landen samen was dit respectievelijk 11% en 32%. Ook andere gegevens ondersteunen

5 Victim Support, Support for the families of road death victims, Report of an independent working party convened by victim support, London, Victim Support, 1994. 47 p.

6 Fédération Européenne des victimes de la route, Impact of road death and injury. Research into the principal causes of the decline of life and living standard suffered by road crash victims and victim families. Proposals for improvements

7 Zie hiervoor, voetnoot 7.

de conclusies van deze studie: er is dringend nood aan een betere juridische ondersteuning van verkeersslachtoffers. In het algemeen wordt betoogd – hoewel voor sommige landen die voorzieningen reeds aanwezig zijn - dat zeker bij dodelijke verkeersongevallen en verkeersongevallen met zwaargewonden onmiddellijk een advocaat dient te worden aangesteld om te werken rond de (burgerlijke) belangen van het slachtoffer en zijn naasten of nabestaanden.

De werkgroep Justitie heeft conform de doelstellingen van de Staten-generaal getracht de verschillende stappen in een justitiële afhandeling van een verkeersongeval in beeld te brengen en de verschillende betrokken actoren te identificeren. Daarbij werd steeds gewerkt vanuit het oogpunt van de verkeersslachtoffers en hun naast- en nabestaanden.

## II. Knelpunten

4. Na(ast)bestaanden kloppen bij justitie aan om recht te laten geschieden in de veronderstelling dat er gerechtigheid zal zijn, maar ze zijn vaak ontgoocheld. Er leven bij slachtoffers duidelijk andere verwachtingen dan bij de actoren van het apparaat justitie, met name respect en aanvoelen van emoties versus juridische afhandeling. Na(ast)bestaanden ervaren de juridische uitspraak vaak niet als 'recht doen aan het slachtoffer'.

Justitie ziet haar verantwoordelijkheid in het vertalen van de feiten in een juridische realiteit (kwalificeren), wat vaak in contrast staat met de belevingswereld van het slachtoffer. Het resultaat van de juridische realiteit wordt vertaald in termen van aansprakelijkheid.

Er is enig parallellisme tussen de finaliteit van justitie en van het verzekeringswezen: komen tot een regeling voor verkeerszaken.

Na hoorzittingen met verschillende experts, heeft de werkgroep justitie de knelpunten tussen verkeersslachtoffers en justitie gesitueerd op vier vlakken: de afhandeling van verkeersongevallen als iets apart, informatie aan en communicatie met slachtoffers en hun na(ast)bestaanden, het aspect tijd gedurende de gehele procedure en de houding van de betrokken actoren.

### § 1. Specificiteit van verkeersongevallen

5. De materie verkeer (i.c. verzekeringsaspecten) is uitermate complex. Daarom pleiten de ondervraagde experts minstens voor specialisatie van alle betrokkenen. Daartegenover staat dat een lineaire specialisatie niet dé oplossing is. Specialisatie mag er niet toe leiden dat de desbetreffende actoren zich nog maar enkel gaan concentreren op of beperken tot hun werkerrein. De specialisten dienen ook oog te hebben voor de persoon van het slachtoffer en zijn na(ast)bestaanden; die recht hebben op een correcte en zorgvuldige bejegening. Deze aandacht moet een basiszorg zijn van iedere actor die optreedt tijdens en na het verkeersongeval.

*Politiediensten:* Een correcte afhandeling van een verkeersongeval staat of valt met de opmaak van een goed aanvankelijk en navolgend proces-verbaal, met inbegrip van de schets van het ongeval. Het proces-verbaal is voor de verschillende gerechtelijke actoren een referentiepunt, zeker voor de omstandigheden

van het ongeval. De meeste ondervraagde experts stellen vast dat sinds een aantal jaren de kwaliteit van de inhoud van het proces-verbaal is gedaald. Men heeft de indruk dat er in de opleiding te weinig aandacht wordt besteed aan de redactie en dus de kwaliteit van een proces-verbaal en de opmaak van de schets. Een schets visualiseert het ongeval en geeft een inzicht in de omstandigheden. Dit inzicht is belangrijk voor de rechter die zijn beslissing moet motiveren. Door een gebrek aan kwaliteit van het proces-verbaal en de schets wordt de discussie tussen partijen verlegd naar de zitting, vaak jaren na de feiten. Dit wordt door na(ast)bestaanden en gerechtelijke actoren als een duidelijk knelpunt ervaren.

**6. Deskundigen:** De aanstelling van deskundigen kan leiden tot een beter inzicht in de oorzaken. Om de oorzaken van het ongeval te achterhalen en aan te duiden wie aansprakelijk kan gesteld worden voor het ongeval, is het van belang dat deskundigen onmiddellijk worden aangesteld en ook onmiddellijk ter plaatse gaan. Het visuele aspect is van cruciaal belang om bepaalde hypothesen uit te sluiten. Vandaag werken parketten op basis van lijsten waarop deskundigen staan vermeld, die niet onderworpen zijn aan een kwaliteitscontrole. Vaak is de keuze tussen verschillende deskundigen beperkt, onder meer omdat de honorering voor hun tussenkomsten niet in verhouding is tot de geleverde prestaties. Daarenboven laat hun uitbetaling vaak op zich wachten. Na(ast)bestaanden stellen vast dat bepaalde deskundigen weinig respectvol en sereen te werk gaan op de plaats van de feiten waardoor zij eens te meer de indruk krijgen dat verkeersongevallen worden gebanaliseerd. Na(ast)bestaanden klagen ook over het gebrek aan afscherming van het slachtoffer voor kijklustige derden. Er bestaan tenten die de plaats van de feiten kunnen afsluiten, maar die worden blijkbaar slechts uitzonderlijk gebruikt.

**7. Het openbaar ministerie en de zetel:** De titularismagistraat is de draaischijf van acties. Hij is verantwoordelijk dat de informatie bij de juiste diensten, zoals de dienst slachtofferonthaal of de administratie/griffie, terechtkomt zodat er beslissingen en acties kunnen volgen. Omdat de verkeersproblematiek zo complex is, is het aangewezen dat de specifieke referentiemagistraten inzake verkeerszaken meedraaien in het permanentiesysteem van de week- en weekenddiensten. Zo zullen bepaalde aandachtspunten, bv. het aanstellen van een verkeersdeskundige, minder over het hoofd worden gezien. Daarenboven heeft deze referentiemagistraat de opdracht de collega's magistraten te sensibiliseren voor de gevoeligheid van verkeersdossiers.

Bovendien zou de magistratuur in haar instructies aan de politiediensten erop moeten wijzen dat de brandweer of civiele bescherming die instaat voor de ontruiming van de plaats van de feiten, alle voorwerpen die toebehoren aan het slachtoffer moeten meenemen of teruggeven aan de familie. Niets is confronterender voor na(ast)bestaanden dan schoenen, kleding of andere spullen nog te zien rondslingeren dagen na het ongeval. Men stelt vast dat er op de parketten in Vlaanderen een uniform opsporings- en vervolgingsbeleid is van de veroorzakers van verkeersmisdrijven. Bij ongevallen met verwondingen of met louter stoffelijke schade zal in beginsel aan de overtreder een voorstel tot minnelijke schikking worden aangeboden worden of bemiddeling in strafzaken voorgesteld. Bij niet-betaling van de minnelijke schikking,

bij een dodelijk verkeersongeval en bij vluchtmisdrijf zal men overgaan tot een dagvaarding. Toch heeft het slachtofferaspect weinig tot geen expliciete plaats in dit vervolgingsbeleid, zoals de empathische houding van de magistraat tegenover na(ast)bestaanden en het recht op informatie over het verloop van het dossier.

De afdeling Verkeer wordt binnen de rechtbank van eerste aanleg maar ook op de parketten vaak als minderwaardig aanzien door collega's. Er is duidelijk nood aan een opwaardering van de werkzaamheden van de politierechtbank en het parket.

Sommige rechters en/of openbaar ministerie verdiepen zich te weinig in het dossier ter voorbereiding van de zitting. Dit is voor na(ast)bestaanden een zeer pijnlijke vaststelling en bevestigt alweer het minimale belang dat er aan hun zaak wordt gehecht.

Ook in de straftoemeting zijn er knelpunten. Verkeersmisdrijven worden als onopzettelijk gekwalificeerd, wat een duidelijk verschil geeft in de strafmaat in vergelijking met straffen uitgesproken door de correctionele rechtbank voor opzettelijke misdrijven. In verkeerszaken worden er vaak lichte straffen, al dan niet voorwaardelijk, uitgesproken. Wanneer zwaar alcoholmisbruik en overdreven snelheid aan de orde zijn, al dan niet met vluchtmisdrijf, wensen na(ast)bestaanden dat de feiten zich niet meer herhalen. Ze willen dat de chauffeur uitgesloten wordt van het recht op rijden. Als het gaat om verkeersmisdrijven omwille van een onwetendheid of een kleine onvoorzichtigheid van de chauffeur en/of van de zwakke weggebruiker, dan hebben na(ast)bestaanden doorgaans meer begrip. Vermoedelijk heeft dat te maken met de inwisselbaarheid van de positie van de dader en het slachtoffer. Voor de morele schadevergoeding wordt er meestal gebruik gemaakt van de indicatieve tabellen. Na(ast)bestaanden vinden het doorgaans moeilijk en vaak ongepast dat het verlies van hun kind of partner wordt gekoppeld aan een indicatieve tabel die financiële vergoeding opneemt. In de eerste plaats willen na(ast)bestaanden van de gerechtelijke overheden erkenning krijgen in de behandeling door de gerechtelijke diensten. Pas nadien vragen ze een erkenning op strafrechtelijk en burgerrechtelijk gebied, dus in de straftoemeting en in de toekenning van de schadevergoeding.

**8. *Advocatuur:*** De bijstand van een 'gespecialiseerd' advocaat is noodzakelijk enerzijds voor het inschatten en evalueren van de menselijke schade en anderzijds voor de emotionele ondersteuning van na(ast)bestaanden tijdens de gerechtelijke procedure. In complexe dossiers kan het nuttig zijn om multidisciplinair te overleggen met specialisten zoals raadgevende geneesheren, omdat dit kan leiden tot een meer evenwichtige afhandeling van dossiers.

## ***§ 2. Informatie aan en communicatie met slachtoffers en hun na(ast)bestaanden***

9. Een verkeersongeval is een ingrijpende gebeurtenis wegens de intense gevolgen die het met zich meebrengt. Men wordt geconfronteerd met een dramatische gebeurtenis die zeer ingrijpend en bovendien onverwacht is. Wil men de situatie enigszins onder controle krijgen, is het van cruciaal belang om te be-

schikken over correcte informatie. Degene die de informatie geeft, moet er zich van bewust zijn dat slachtoffers en na(ast)bestaanden vlak na de feiten zeer selectief luisteren en niet alles horen. Vandaar het belang om informatie op verschillende tijdstippen te herhalen.

**10. Politiediensten:** De gegevens over na(ast)bestaanden die op de hoogte zijn gebracht, degenen bij wie dat nog moet gebeuren en de relationele context ontbreken vaak in het proces-verbaal. Deze gegevens zijn echter cruciaal voor een correcte en degelijke slechtnieuwsmelding door de politie. Het eerste contact met politie is voor na(ast)bestaanden bovendien bepalend voor hun verdere ervaringen met politie en justitie. Bij de informatieverstrekking ontvangen slachtoffers en na(ast)bestaanden nog te weinig het attest van klachtneerlegging en informatie over de verklaring van benadeelde persoon. Deze basisinformatie is echter noodzakelijk om bepaalde rechten te krijgen in het opsporings- en gerechtelijk onderzoek. Verkeersongevallen met kinderen spelen zich vaak af in de nabijheid van hun woonplaats. Dan – maar ook in andere gevallen – willen ouders en familieleden vaak op de plaats van het ongeval afscheid nemen van hun kind. Vandaag zijn er geen bepalingen die duidelijkheid verschaffen over wie toestemming kan geven om afscheid te nemen en welke voorzorgsmaatregelen er nodig zijn. Instructies hierover voor politiemensen, hulpverleners en magistraten kunnen worden opgenomen in de ministeriële richtlijn Waardig afscheid nemen.

**11. Deskundigen:** Deskundigen die aangesteld worden door de magistraat zouden ook de taak kunnen hebben om toelichting te geven bij hun verslagen. Het is geen evidente klus voor magistraten of justitieassistenten om de deskundigenverslagen te duiden en de resultaten toe te lichten aan de slachtoffers of na(ast)bestaanden die er alleen voor staan tijdens een inzage. In bepaalde gevallen zouden deskundigen deze informatie-opdracht moeten kunnen opnemen, al dan niet in overleg met de procureur des Konings.

**12. Het openbaar ministerie en de zetel:** Artikel 3 bis van de voorafgaande titel van het Wetboek van strafvordering (ingevoegd door de wet van 12 maart 1998) omschrijft de verantwoordelijkheid van de gerechtelijke instanties voor het ter beschikking stellen van de nodige informatie.<sup>8</sup> Dit artikel werd verfijnd in de wet op de externe rechtspositie van 17 mei 2006: 'Slachtoffers ontvangen met name de nuttige informatie over de nadere regels voor de burgerlijkepartijstelling en de verklaring van benadeelde persoon.' Toch worden slachtoffers en na(ast)bestaanden nog te weinig op de hoogte gebracht van hun rechten in het onderzoek en meer bepaald over de mogelijkheden van het statuut van benadeelde persoon en de burgerlijkepartijstelling. De toegang tot de informatie bij de magistratuur is niet gelijk en uniform. Er is ook een gebrek aan continue informatie over de evolutie in het strafdossier en de onderzoeksverrichtingen door de magistratuur. Voor slachtoffers en na(ast)bestaanden is de magistraat van het openbaar ministerie in theorie dé aanspreekfiguur bij uitstek, maar in

<sup>8</sup> Artikel 3 bis: 'Slachtoffers van misdrijven en hun verwanten dienen zorgvuldig en correct te worden bejegend, in het bijzonder door terbeschikkingstelling van de nodige informatie en, in voorkomend geval, het bewerkstelligen van een contact met de justitieassistenten.



de praktijk is hij voor slachtoffers vaak zeer weinig bereikbaar of aanspreekbaar. Na(ast)bestaanden vinden dat ze in bepaalde omstandigheden in contact moeten kunnen komen met de titularismagistraat om de nodige informatie te krijgen tijdens het onderzoek. Een onderhoud met de beheerder van het dossier heeft voor hen immers een grotere waarde dan een gesprek met de justitieassistent die dezelfde boodschap brengt.

De gerechtelijke overheden dienen aandacht te besteden aan hun manier van communiceren met slachtoffers en na(ast)bestaanden. Als magistraat mag men niet aarzelen om initiatieven te nemen naar na(ast)bestaanden toe waaruit empathie blijkt. Dit getuigt van professionalisme waardoor het risico daalt op secundaire victimisering (opnieuw slachtoffer worden door een slechte bejegening).

In principe wordt er een aanbod gedaan vanuit de diensten slachtofferonthaal naar de na(ast)bestaanden van een dodelijk verkeersongeval. Voor twee categorieën van ongevallen wordt daarop een uitzondering gemaakt. Wanneer er sprake is van dodelijke en lichtgekwetste verkeersslachtoffers in dezelfde wagen wordt er ook een aanbod gedaan naar de lichtgekwetsten. Wanneer de veroorzaker als enige inzittende zonder derden overlijdt, wordt er geen aanbod gedaan naar zijn na(ast)bestaanden. Dit vacuüm wordt als problematisch ervaren door de diensten slachtofferonthaal.

Na(ast)bestaanden wensen zo snel mogelijk te beschikken over het vrijgegeven lichaam van hun overleden familielid om effectief afscheid te nemen en om de begrafenis of de crematie te organiseren. Er bestaat veel onduidelijkheid over de redenen van niet-vrijgave van het lichaam en over de wijze waarop de vrijgave verloopt. Deze informatie dient zo snel mogelijk meegedeeld te worden door de magistraat. Regels hierover kunnen hun plaats vinden bij het herschrijven van de ministeriële richtlijn Waardig afscheid nemen. Een ander aandachtspunt is het gebruik van menswaardige en respectvolle terminologie. De huidige terminologie brengt mee dat de identiteit van het overleden kind of partner verdwijnt en geobjectiveerd wordt. Over de teruggave van overtuigingsstukken moeten magistraten duidelijke richtlijnen geven aan de politiediensten wanneer zij een inventaris opmaken van de verschillende overtuigingsstukken. Ze kunnen wijzen op het belang van aparte rubrieken voor stalen, kledingsstukken, juwelen, geld en afscheidsbrieven. Daarnaast is het van belang dat de magistraten zich (beter) bekwamen in het erfrecht, meer bepaald over de bepaling wie de wettelijke erfgenamen zijn en de mogelijke gevolgen van het aanvaarden van overtuigingsstukken door de na(ast)bestaanden.

De systematische aanstelling van deskundigen kan de knelpunten, gesignaleerd bij de toestemming/afwijzing tot crematie, tot een minimum herleiden. Als men lichaamsstalen neemt van het overleden slachtoffer (DNA, bloed, organen ...), kan men bij twijfel over de mogelijke doodsoorzaak in een latere fase van het onderzoek alsnog onderzoeken uitvoeren ondanks de crematie van het lichaam. De weigering tot crematie mag geen passe-partout zijn om deskundigen niet aan te stellen. Het nemen van stalen kan ook vermijden dat een slachtoffer dat begraven werd, achteraf moet worden opgegraven om de doodsoorzaak te herbekijken. Dit is zeer victimiserend voor de na(ast)bestaanden.

**13. *Advocatuur:*** Na(ast)bestaanden van slachtoffers hebben recht op juridische bijstand. De vrije keuze van raadsman is gewaarborgd. Maar dit principe wordt

in de praktijk niet steeds toegepast omdat verzekeraars en/of makelaars soms hun eigen advocaat lijken op te dringen uit eigen commerciële belangen.

Slachtoffers en na(ast)bestaanden verwachten van hun advocaat dat ze vanaf de voorbereiding tot aan de terechtzitting informatie krijgen over de werking van het gerechtelijk apparaat en de ontwikkelingen in hun dossier. Er is nood aan een actieve en zelfs proactieve houding van de advocaat, bv. Betreffende de inzage van slachtoffers in het gerechtelijk dossier. Maar deze verwachting wordt niet altijd ingelost.

Daarnaast hebben na(ast)bestaanden het gevoel dat advocaten hun taak als afgerond zien na de zitting als er een schadevergoeding werd toegekend. Het aspect van de strafmaat, de straftoemeting en de uitvoering zien zij vaak niet als hun opdracht. Deze vaststelling geldt evenzeer voor correctionele zaken of zaken bij het hof van beroep.

Advocaten die dossiers van dodelijke verkeersongevallen behandelen, moeten via vorming en/of opleiding naast vakkennis, ook kennis krijgen over het belang en de effecten van emotionele ondersteuning van na(ast)bestaanden. Dit soort vormingssessies wordt reeds georganiseerd voor de magistratuur en de politiediensten.

### **§ 3. Aspect 'tijd' gedurende de gehele procedure**

**14.** Vanaf het verkeersongeval tot aan de strafuitvoering worden na(ast)bestaanden op verschillende momenten geconfronteerd met het aspect 'tijd'. Voor na(ast)bestaanden is het belangrijk dat het onderzoek correct en grondig gebeurt binnen een redelijke termijn, met het oog op de bepaling van de aansprakelijkheid, de toekenning van de schadebedragen, de verwerking van de feiten ... Het tijdsaspect heeft een duidelijke invloed op de beleving en de zienswijzen van na(ast)bestaanden op de feiten. Ze doorlopen verschillende fases van een verwerkingsproces, met de bijbehorende emoties. Als professional dient men zich daarvan bewust te zijn.

**15. Politiediensten:** Correcte politionele slachtofferbejegening betekent dat familieleden zo snel mogelijk op de hoogte worden gesteld wanneer er een verkeersongeval is met dodelijke of zwaargekwetste slachtoffers. Deze slecht-nieuwsmelding dient te gebeuren door de politie en niet door getuigen of derden, omdat de politie over meer objectieve informatie beschikt dan getuigen.

**16. Deskundigen:** Voor de opbouw van het strafrechtelijk dossier is het van belang dat er zoveel mogelijk informatie wordt vergaard die een aanduiding kan geven over de oorzaken en de gevolgen van het ongeval. Vandaag bestaan er geen afspraken over wanneer en in welke zaken er deskundigen aangesteld moeten worden. Deze aanstelling gebeurt niet altijd onmiddellijk, maar soms pas uren na de feiten. Dit kan problemen geven bij het bepalen van de oorzaken omdat bv. het lichaam reeds werd verplaatst of de omgeving van het ongeval werd vrijgegeven. Een ander knelpunt is de lange wachttijd voor het bekomen van de verslagen van deskundigen. Het is onverantwoord dat na(ast)bestaanden een jaar of langer moeten wachten om de verslagen van deskundigen te kunnen inkijken die melding maken van de doodsoorzaak van hun dierbare. Dit is voor hen ondraaglijk. Er kan ook geen beslissing genomen worden in het

dossier zolang er geen deskundigenverslagen zijn. Het is dus noodzakelijk dat er procedures uitgewerkt worden opdat deskundigen hun verslagen sneller indienen.

**17. Magistratuur:** Slachtoffers en na(ast)bestaanden ervaren dat de doorlooptijd tussen het ongeval en de uiteindelijke uitspraak oneindig lang duurt. Zolang het dossier niet is afgesloten, wordt de verwerking uitgesteld. Elke actie in het dossier haalt weer emoties en vragen boven. Magistraten moeten streven naar een beter beheer van de documentenstroom voor een efficiënte behandeling van het dossier en dus in het belang van na(ast)bestaanden. Correcte en snelle aflevering van de nodige attesten getuigt van een correcte bejegening van slachtoffers en na(ast)bestaanden (bv. attest vrijgave van het lichaam).

**18. Advocatuur:** Wanneer de zaak eindelijk op de zitting komt, worden na(ast)bestaanden vaak geconfronteerd met vertragingen zoals de vraag om uitstel door een advocaat. De veelheid van verdagingen maakt het soms onmogelijk voor na(ast)bestaanden om telkens aanwezig te zijn op de zitting. Op die manier wordt hun betrokkenheid in de kiem gesmoord.

**19. Verzekeringswezen:** Verzekeringsmaatschappijen willen hun dossiers zo snel mogelijk geregeld zien en sturen soms medewerkers op pad om zo snel mogelijk een voor hen voordelige en sluitende regeling te bewerkstelligen via een 'dading' en/of 'formulier van klachtafstand'. Verzekeraars hebben liefst zo snel mogelijk zicht op wat zij definitief moeten vergoeden. Bij zware en blijvende kwetsuren hebben slachtoffers er echter belang bij dat er niet onmiddellijk geconsolideerd wordt en dat voorbehoud wordt verleend voor toekomstige kwetsuren.

#### **§ 4. Houding van de actoren**

**20.** Het parket heeft sinds de richtlijn van 1997 inzake het onthaal van slachtoffers de opdracht slachtoffers op een correcte manier te bejegenen en dus aandacht te besteden aan de positie van het slachtoffer. Dit is blijkbaar een moeilijke opdracht voor de magistratuur. Vaak heeft ze de neiging om slachtoffers en na(ast)bestaanden door te sturen naar de justitieassistent slachtofferonthaal omdat die beter zou zijn opgeleid om slachtoffers te woord te staan. Op die manier nemen ze evenwel geen echte verantwoordelijkheid op. Er wordt van de magistratuur verwacht dat ze een menselijke en begripvolle houding aanneemt en slachtoffers te woord staat waar mogelijk. Als dat niet kan, moet ze toelichten waarom.

Met de komst van het herstelgericht denken werd de bemiddeling tussen dader en slachtoffer geïntroduceerd bij de bemiddeling in strafzaken in 1994 en sinds 2005 als algemeen principe in de wet op de bemiddeling tijdens alle fases van de rechtspleging. Via de bemiddeling wil men het conflict weer in handen geven van de partijen in aanwezigheid van een neutrale bemiddelaar. Een bemiddeling tussen veroorzaker en slachtoffer(s) bij verkeersmidrijven blijkt echter geen evidentie te zijn. Er moet nog heel wat expertise opgebouwd worden in deze materie. Zowel magistratuur als partijen hebben schroom om

in een bemiddelingsproces te stappen. De rol van de verzekeringsmaatschappijen moet hier zeker nog worden uitgeklaard.

De advocaat kan zijn hulp en bijstand niet beperken tot het louter berekenen van een schadevergoeding, maar moet erop toezien dat de rechten van het slachtoffer gerespecteerd worden. Hij moet zich ook openstellen en ontvanke-lijk zijn voor het verhaal en de beleving van het slachtoffer en zijn na(ast)bestaanden.

Het verloop van de zittingen in de politierechtbank kent nog heel wat pijn-punten die een oplossing behoeven. Vandaag wordt er bij de vaststelling van de zittingsrol te weinig rekening gehouden met de soort zaken die behandeld worden. Vaak staan zaken over het intrekken van een rijbewijs en andere bana-le feiten tussen dodelijke verkeersongevallen. De organisatie van de zitting dient herzien te worden zodat er meer aandacht is voor dodelijke verkeers-ongevallen.

Na(ast)bestaanden hebben vaak het gevoel dat ze geen partij zijn in het proces omdat er zelfs geen voorbehouden zitplaatsen zijn voor hen. Daarnaast is het taalgebruik op de zitting doorgaans zeer afstandelijk en vaak onbegrijpe-lijk. Na(ast)bestaanden vragen vooral erkenning op de zitting en in geen geval een onverschillige houding of banalisering van de feiten. Dit betekent dat de rechter attent moet zijn door bv. de na(ast)bestaanden te vragen om vooraan plaats te nemen of hen uitnodigen om iets persoonlijks te vertellen over hun overleden kind of partner. Het ontwikkelen van een zittingsmethodiek kan hier een meerwaarde bieden.

### III. Good practices

21. De volgende best practices bewijzen dat men door aandacht en respect voor het slachtoffer en zijn na(ast)bestaanden tegemoet kan komen aan het verzoenen van twee werelden met een andere finaliteit. Vaak is het niet nodig om grote wetswijzigingen door te voeren. De huidige procedures maken al zeer veel mogelijk. Een menselijke houding tegenover het slachtoffer en zijn na(ast)bestaanden is bepalend voor hun latere appreciatie voor de gerechtelijke instanties.

#### *Enkele voorbeelden:*

- De politierechters in Leuven behandelen dodelijke verkeersongevallen al-tijd op een vast uur (11 uur). Zij schorsen de zitting net voor de behande-ling van een dodelijk verkeersongeval zodat de aanwezigen de kans krijgen om de zittingszaal te verlaten. Tijdens de behandeling van het dodelijk ver-keersongeval wordt volledige stilte geëist. Er is steeds sprake van een in-leidende zitting waar aan alle partijen wordt gevraagd wanneer de behande-ling van de zaak ten gronde kan gebeuren om een vraag tot uitstel uit te sluiten.
- Ondanks besparingen van de gerechtskosten, wordt er in Leuven bij een dodelijk verkeersongeval steeds een verkeersdeskundige aangesteld om de

oorzaken van het verkeersongeval te bepalen. Die aanstelling is belangrijk om latere discussies tijdens de zitting uit te sluiten.

- In de gemeenschappelijke omzendbrief Waardig afscheid nemen zijn er afspraken gemaakt tussen de dienst slachtofferonthaal, het mortuarium van Gasthuisberg en de wetsdokter over de organisatie van het afscheid nemen. Indien er een specifieke vraag komt van de na(ast)bestaanden om toelichting te krijgen over het deskundigenverslag, dan moet de wetsdokter die vraag altijd in overweging nemen. Als hij akkoord gaat met een toelichting, dan zal hij zelf bereid zijn om die te geven.
- Ondanks de veelheid van zaken tijdens de zitting, tracht de politierechter in Antwerpen bij dodelijke verkeersongevallen of pijnlijke dossiers de na(ast)bestaanden een ruim spreekrecht toe te kennen, zodat ze het gevoel hebben dat hun zaak met respect wordt behandeld.
- Het Hof van Beroep in Gent heeft een eenvormig opsporings- en vervolgingsbeleid voor verkeersmisdrijven uitgewerkt. Deze richtlijnen werden overgenomen in de ressorten van de Hoven van Beroep in Antwerpen en Brussel.
- Op initiatief van de provincie West-Vlaanderen onder leiding van de verbindingsambtenaar Verkeer werd er in 2005 een werkgroep opgericht voor opvang van verkeersslachtoffers. Die werkgroep wil op basis van een overzicht van knelpunten voor verkeersslachtoffers en professionele derden tot een charter komen, o.m. door het ondertekenen van een samenwerkingsakkoord tussen de verschillende politiediensten. Daarnaast werd een knuffelproject uitgewerkt dat aandacht besteedt aan jonge verkeersslachtoffers door het geven van een knuffeldiertje. Er werd ook een draaiboek uitgewerkt en ten slotte werd een opleidingprogramma opgesteld in de West-Vlaamse politieschool.

## IV Aanbevelingen

22. Eerst worden de algemene aanbevelingen behandeld en vervolgens specifieke aanbevelingen voor de politiediensten, de deskundigen, de magistratuur en ten slotte de advocatuur. Cruciaal is dat de nodige middelen ter beschikking worden gesteld om de aanbevelingen te kunnen uitvoeren.

### *§ 1. Algemene aanbevelingen*

23.

- In het gebruik van de terminologie in instructies en richtlijnen moet men respectvolle en menswaardige bewoordingen gebruiken. In de huidige terminologie is de identiteit van het overleden kind of partner soms ver te zoeken.
- Een pro-actieve empathische houding is nodig in de contacten met slachtoffers en na(ast)bestaanden, ook tijdens de vaststellingen ter plaatse. Dit betekent dat men slachtoffers en na(ast)bestaanden op een correcte wijze te woord staat en zich in de belevingswereld van het slachtoffer inleeft. Men moet hen ook de nodige informatie geven gedurende de hele procedure,

vanaf de vaststelling van het ongeval tot aan de strafuitvoering. Elke justitiële actor moet in de basis- en/of voortgezette opleiding een aantal uren volgen in communicatietechnieken en een training in empathie.

- Er dient nagegaan te worden of het idee van een ongevalencoördinator bij dodelijke verkeersongevallen een werkbaar concept is, waar deze functie verankerd moet worden, welke de verantwoordelijkheden en het takenpakket zijn en welke de verhouding met de verschillende hulp- en politiediensten.

## § 2. Politiediensten

24. De wijze waarop de politiediensten tussenkomen is bepalend voor de verdere verwerking van het gebeurde. Enkele aanbevelingen:

- In de basisopleiding moet in de bestaande module over het proces-verbaal meer aandacht gaan naar de inhoudelijke redactie van het proces-verbaal met het oog op relevante slachtofferinformatie. Als het pv gerichte slachtofferinformatie bevat, kan de slechtnieuwsmelder correcter en zorgvuldiger de boodschap overbrengen. Een ander aandachtspunt in de opleiding is de opmaak en het uittekenen van schetsen van de plaats van het ongeval. Nauwkeurige schetsen bieden zowel voor de veroorzaker, slachtoffers en na(ast)bestaanden als voor de rechter een beter zicht op de mogelijke aansprakelijkheid van de veroorzaker. Zo kan de rechter sneller en accurater beslissingen nemen.
- De noodzaak van een continue sensibilisering van de politiediensten over correcte informatieverstrekking dringt zich op. De inhoud van de OOP15 ter moet blijvend in herinnering worden gebracht, zeker voor het aanbod van hulpverlening, het ter beschikking stellen van het attest van klachtneerlegging en de toelichting van de verschillende statuten (statuut van geregistreerde benadeelde en de burgerlijke partij).
- In de ministeriële richtlijn Waardig afscheid nemen moeten duidelijke instructies worden opgenomen die politiemensen en magistraten wegwijs maken in de mogelijkheden om ter plaatse afscheid te kunnen nemen van hun overleden kind, partner, familielid ... Deze instructies voorkomen dat er ter plaatse discussies ontstaan over wat kan, wie toestemming moet geven, de al dan niet aanwezigheid van een politieagent ...
- In dezelfde ministeriële richtlijn moeten ook instructies worden opgenomen voor de brandweer en de civiele bescherming. Zij moeten de plaats van de feiten zo snel mogelijk afschermen voor nieuwsgierige blikken met tenten of zeilen. De politiediensten moeten er ook voor zorgen dat de brandweer en de civiele bescherming de plaats van de feiten zo goed mogelijk opruimen om te vermijden dat voorwerpen en kledingsstukken van het overleden slachtoffer blijven liggen, wat zeer confronterend is voor de na(ast)bestaanden.

### § 3. Deskundigen

**25.** De gerechtsdeskundige komt pas ter sprake als de magistraat beslist om over te gaan tot zijn aanstelling. Hij dient te rapporteren over zijn bevindingen aan de opdrachtgever. Enkele aanbevelingen:

- De mogelijkheid om de functie en werking van een gerechtsdeskundige te institutionaliseren, moet worden onderzocht. Institutionalisering biedt het voordeel van uniforme werkwijzen en maakt controle mogelijk op de in- en output. Daarnaast kan een instituut meer gerichte datagegevens verzamelen voor wetenschappelijk onderzoek, kan er een preventief beleid worden uitgetekend inzake verkeersproblematiek of andere thema's en kan er permanente verzekerd worden. De mogelijkheid om multidisciplinair te werken kan bevorderd worden. Institutionalisering biedt ook het voordeel dat de gerechtsdeskundige een degelijk loon ontvangt. In ruil daarvoor kunnen eisen gesteld worden aan de kwaliteit van zijn werk.
- De inlevering van de deskundigenverslagen moet binnen een redelijke termijn gebeuren, bv binnen de 4 maanden. Het is niet te verantwoorden dat door het ontbreken van de deskundigenverslagen het verdere verloop van het onderzoek wordt gehypothekeerd en de afronding van het dossier onmogelijk wordt. De wettelijk bepaalde sancties voor een laattijdige indiening van verslagen door deskundige zouden meer moeten worden toegepast. Deskundigen die in gebreke blijven, worden in de toekomst beter niet opnieuw aangesteld.
- Er zou meer kennisoverdracht moeten zijn tussen politiediensten en verkeersdeskundigen, opdat er meer gerichte vaststellingen gebeuren. Politie-mensen dienen meer technische uitleg te krijgen van verkeersdeskundigen en wetsdokters over het belang de plaats van de feiten te vrijwaren, over het verplaatsen van de overledene, het verplaatsen van voertuigen. Hoe accurater de vaststellingen, hoe efficiënter de latere afhandeling.
- Er moet een lijst komen van de feiten waarvoor een gerechtsdeskundige altijd en onmiddellijk moet worden aangesteld.
- Indien er alcoholintoxicatie of druggebruik is, moeten er bloedstalen en/of DNA-stalen worden genomen om latere doodsoorzaken uit te sluiten of om te vermijden dat er geen toestemming tot crematie wordt gegeven.
- Voor een snelle vrijgave van de plaats van het ongeval, is het aangewezen dat gerechtsdeskundigen snel op de plaats van het ongeval aanwezig zijn, bv. met politiebegeleiding. Anders kan het onderzoek ernstige vertraging oplopen.

### § 4. Openbaar ministerie en de zetel

**26.** Na een dodelijk verkeersongeval worden na(ast)bestaanden geconfronteerd met een justitiële afwikkeling van het dossier. Ook wanneer de zaak niet voor de rechter komt, is er een opsporingsonderzoek en in sommige gevallen een gerechtelijk onderzoek. De verwachtingen van na(ast)bestaanden naar justitie liggen hoog. Enkele aanbevelingen.

- Bij een dodelijk verkeersongeval dient de titularismagistraat systematisch en onmiddellijk een verkeersdeskundige aan te stellen, die zich meteen naar de plaats van het ongeval begeeft voor de eerste vaststellingen.
- Tijdens het onderzoek zouden slachtoffers en na(ast)bestaanden de mogelijkheid moeten hebben om hun vragen en verwachtingen te bespreken tijdens een persoonlijk onderhoud met de titularismagistraat. Nabestaanden waarderen het in grote mate wanneer de justitiële actoren hen op een persoonlijke manier benaderen. Ze voelen zich op een respectvolle manier behandeld en worden op die manier erkend als betrokken partij. Daarnaast zou de magistratuur meer op eigen initiatief met slachtoffers en na(ast)bestaanden kunnen communiceren over de ontwikkelingen gedurende het strafrechtelijk vooronderzoek.
- In de briefwisseling van het parket maar ook in de vonnissen en motiveringen van de rechtbank en hoven, moet het taalgebruik slachtoffervriendelijk zijn. Vandaag is het taalgebruik formeel, archaisch en vaak onbegrijpbaar. De start van het Fenix-project voor parketten en rechtbanken is het uitgelezen moment om in de briefwisseling voortaan begrijpelijk en menselijk taalgebruik te hanteren.
- Er moet werk gemaakt worden van een opwaardering van de werkzaamheden bij het politieparket en de politierechtbank, via bijkomende vorming en sensibilisering. Al te vaak worden deze afdelingen als minderwaardig gezien.
- De omstandigheden waarin een terechtzitting verloopt moeten fors beter. Het aantal zaken dat behandeld wordt kan worden verminderd, zodat rechters de tijd krijgen om op een menselijke manier met na(ast)bestaanden om te gaan. Verder kunnen dodelijke verkeersongevallen of delicate zaken behandeld worden op een vast uur aan het begin of het einde van een zitting, zodat er voldoende tijd is voor de behandeling van de zaak.
- De rechter heeft tijdens de zitting de verantwoordelijkheid om er op toe te zien dat advocaten hun zaak op een welbepaald uur behandelen en niet altijd om uitstel vragen. Dit uit respect voor de partijen die aanwezig zijn.
- De rechter en het openbaar ministerie moeten tijdens de terechtzitting de aanwezigheid van de ouders benadrukken door hen vooraan te laten plaatsnemen om de zitting goed te kunnen volgen, hen uit te nodigen om iets te vertellen over hun kind of iets toe te voegen.
- Door de strafmaat willen na(ast)bestaanden vooral dat de feiten zich niet meer herhalen. Daarnaast is er een grote vraag naar de volledige uitvoering van de uitgesproken straf of wordt er gepleit voor alternatieve maatregelen zoals een werkstraf (werken op een spoedafdeling...), levenslang rijverbod, afleggen van een test vooraleer het rijbewijs terug te krijgen. Alternatieve straffen en maatregelen moeten een duidelijke plaats krijgen bij verkeersinbreuken.
- Na de onmiddellijke tijdelijke intrekking van het rijbewijs moet het proces ten gronde sneller worden behandeld om te vermijden dat er te veel tijd verloopt tussen deze intrekking en de definitieve regeling.
- In de opleiding van de magistratuur moet aandacht zijn voor de emotionele impact die een terechtzitting teweegbrengt bij na(ast)bestaanden en moeten de rechters en het openbaar ministerie vaardigheden ontwikkelen om de zitting op een respectvolle manier te laten verlopen.



- De ministeriële richtlijn Waardig afscheid nemen moet correct worden toegepast. Hij moet ook worden aangevuld met instructies over het afscheid nemen op de plaats van de feiten en over het administratieve traject van de al of niet vrijgave van het lichaam. Dit om te vermijden dat de begrafenis of crematie moet worden uitgesteld.
- Het verdient aanbeveling dat justitie het aanbod op bemiddeling tussen veroorzaker en nabestaanden faciliteert, zodat een communicatieproces tussen de veroorzaker en de nabestaanden na het verkeersongeval wordt op gang gebracht.

## § 5. *Advocatuur*

27. Door de complexiteit van de gevolgen van een verkeersongeval wordt er door na(ast)bestaanden vaker een beroep gedaan op een advocaat. Degelijke rechtsbijstand is onontbeerlijk. De advocaat heeft een duidelijke rol bij de justitiële afwikkeling. Enkele aanbevelingen zijn dan ook hier op hun plaats.

- Gezien de complexiteit van de verkeersproblematiek is het aangewezen dat advocaten gespecialiseerd in verkeerszaken hun aanbod actiever zouden formuleren naar slachtoffers en na(ast)bestaanden. Het is ook aangewezen zijn dat de balie een pool samenstelt van advocaten gespecialiseerd in verkeerszaken. Dit houdt ook in dat ze controle uitoefent op de specialisatie van deze advocaten.
- De vrije keuze van een raadsman moet als recht gegarandeerd en gerespecteerd blijven, ook door verzekeringsmaatschappijen.
- Het verdient aanbeveling dat de advocaat op eigen initiatief de slachtoffers en na(ast)bestaanden informeert over hun rechten en de vooruitgang in het dossier. De advocaat heeft naast een informatieve ook een ondersteunende rol.
- Het is aangewezen dat advocaten het onderdeel van de strafuitvoering ook als hun werkterrein en dus hun verantwoordelijkheid zien. Na(ast)bestaanden zijn vragende partij om daar meer informatie over te krijgen.
- Bij de balie moet er aandacht worden besteed aan de ontwikkeling en training van niet-juridische communicatievaardigheden.

## **Bij wijze van besluit: wat na de Staten-generaal?**

28. De Staten-generaal was helemaal geen eindpunt. Het was de dag waarop de aanbevelingen werden voorgesteld. De drie betrokken Vlaamse ministers hebben laten horen waar hun prioriteiten liggen en hoe ze die in de toekomst waar zullen maken. Ook aan de federale overheid, aan de provincies en aan de sectoren werden aanbevelingen geformuleerd. De sturgroep voor de Staten-generaal vroeg dat de Vlaamse Regering zou vootzien in een opvolgingsstructuur om geregeld te kunnen evalueren en bij te sturen. Eén van de eerste maatregelen die nodig is, is het ontwikkelen van een aangepaste opvolgingstool voor de aanbevelingen.

Een betere opvang van verkeersslachtoffers vraagt onvermijdelijk meer spanningen op verschillende terreinen. De overheid staat hier voor een belangrijke maatschappelijke uitdaging, zodat verkeersslachtoffers kunnen terugvallen op een zorgzame, integrale en efficiënte ondersteuning. Ondanks alle inspanningen inzake de verkeersveiligheid, zullen er altijd slachtoffers vallen in het verkeer en zullen de noden van al deze verkeersslachtoffers en hun omgeving groot blijven. Daarom zal het noodzakelijk zijn blijvend aandacht te geven aan deze verkeersslachtoffers en blijvend werk te maken van een betere opvang van de getroffen slachtoffers en hun omgeving, zodat hun situatie met een gerichte aanpak kan worden verbeterd. Het is dus een opdracht die nooit zal eindigen. Daarom delen we de gedachte die een moeder van een verongelukt kind neerschreef vanuit haar eigen ervaring en gesprekken met andere ouders van kinderen die een blijvend hersenletsel overhielden aan een verkeersongeval: ‘Vechten is het woord dat in mijn achterhoofd blijft hangen (...). Hoeveel hangt er eigenlijk niet van die vechtlust af? Vechten voor een kwaliteitsvolle behandeling en zorg door dokters en therapeuten. Vechten voor juiste en voldoende informatie, voor goede communicatie. Vechten voor kwaliteit in het nieuwe leven na het ongeval met fysieke en mentale beperkingen. Vechten voor financiële tegemoetkomingen, geschikte opvang, assistentie, hulpmiddelen, ondersteuning ... ‘.

## Enkele bibliografische gegevens

- I. AERTSEN, F. HUTSEBAUT, L. SOMERS, Kinderen als slachtoffer van het verkeer. Onderzoek naar de noden, behoeften en ervaringen van verkeersslachtoffers en hun nabestaanden, Onderzoek in opdracht van Levenslijn-Kinderfonds en vzw Ouders van Verongelukte Kinderen, Leuven, K.U.Leuven, Onderzoekseenheid Strafrecht en Criminologie, 2005, 399 p.
- X., Voor een betere opvang en begeleiding van verkeersslachtoffers. Rapport van de Stuurgroep van de Staten-generaal Vlaams Parlement 16 februari 2007, Brussel, Vlaamse overheid, 2007, 132 p.,
- A. LEMONNE, T. VAN CAMP, I. VANFRAECHEM en C. VANNESTE, Onderzoek met betrekking tot de evaluatie van de voorzieningen ten behoeve van slachtoffers van inbreuken, Brussel, NICC, 2007, 425 p. Zie: [nicc.fgov.be/Index.aspx?SGREF=3025](http://nicc.fgov.be/Index.aspx?SGREF=3025).
- L. STAPPERS, H. PEETERS, Slachtoffer tot de tweede macht. Als een kind omkomt in het verkeer, T.J.K. 2009/4.